

TRESTY a OCHRANNÁ OPATŘENÍ

ZÁKLADNÍ POJMY

Prof. JUDr. V. Kratochvíl
a. r. 2011/2012

Kriminální politika
Trestní politika
Sankční politika

- „**obrácená**“ pyramida pojmů z hlediska jejich **obsahu, rozsahu, cílů a metod realizace** těchto politik ...
- **Literatura:**
  - *Hendrych, D. a kol.* Právní slovník. 3. vyd. Praha: C. H. Beck, 2009.
  - *Karabec, Z.* Trestní politika – účel trestání. In: Kriminalita očima kriminologů. Praha: IKSP, 2010.
  - *Kratochvíl, V. a kol.* Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Obecná část. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2009.
  - *Kuchta, J., Válková, H. a kol.* Základy kriminologie a trestní politiky. Praha: C. H. Beck, 2005.
  - *Novotný, O., Zapletal, J. a kol.* Kriminologie. 3. vyd. Praha: ASPI, 2008.

kriminální politika

(trestní politika *sensu LATO*, v širším smyslu)

zahrnuje

-všechna opatření proti *trestné činnosti* a *jiným společensky negativním jevům*, nabízená a uplatňovaná společností a státem, event. i nestátními subjekty ...

-navazuje na *primární* prevenci trestné činnosti (kulturní, hospodářské a sociální nástroje prevence kriminality)

Např.: ... korupce (331 až 333 TrZ)

... vláda (Strategie vlády proti korupci 2011-2012)

... nová úprava veřejných zakázek, ochrana oznamovatelů korupčního jednání (Whistleblowing) ...

trestní politika

(trestní politika *sensu STRICTO*, v užším smyslu)
zahrnuje

-systém opatření proti *trestné činnosti* cestou trestního práva *hmotného* (z. č. 40/2009, TrZ) a procesního (z. č. 141/1961, TrŘ), včetně trestněprávních alternativ, nabízených a realizovaných státem a nestátními subjekty ...

-navazuje na *sekundární* prevenci trestné činnosti (policejní prevence a neformální preventivní strategie)

Např.: ... úprava v TrZ, TrŘ, zákoně o Probační a Mediační Sl.
... Neighbourhood Watch, „(Velký) soused“ tě hlídá

sankční politika

(trestní politika *sensu extra STRICTO*, v nejužším smyslu)

zahrnuje

- stanovení *účelu* a *systemu* trestů (trestních opatření u ml.) cestou trestního práva hmotného,
- výkon, uplatňování* trestů a trestních opatření u ml. cestou trestního práva procesního a práva penitenciárního (zák. č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, ZVTOS)
- navazuje na *terciární* prevenci trestné činnosti (předcházení recidivě, někdy zúžena na represii **zostřenými tresty**)

Např.: ... účel trestu - 39/1, 58/1, 59/1 TrZ

... systém trestů - 52, 54 TrZ

... výkon trestů – hl. XXI. TrŘ a obsah ZVTOS

TRESTNÍ SANKCE

jsou trestněprávní následky:

činů soudně trestných (trestných činů a provinění)

a

činů jinak trestných

- v širším smyslu zahrnují:

- **tresty** ukládané **dospělým** (TrZ, odnětí svobody nepodmíněné)
- **ochranná opatření** ukládaná **dospělým** (TrZ, zabezpečovací detence)
- **opatření** ukládaná **mladistvým** (z. č. 218/2003, ZSM, podpůrně TrZ)
  - opatření: **výchovná** (dohled probač. úředníka), **ochranná** (ochranná výchova), **trestní** (odnětí svobody nepodmíněné)

- v užším smyslu zahrnují:

- **tresty** ukládané **dospělým** (TrZ)
- **trestní opatření** ukládaná **mladistvým** (ZSM, podpůrně TrZ)

Podstata trestních sankcí v širším smyslu a trestní monopol státu:

- vznik trestního monopolu státu
  - *starověk:*
    - byl „ ... zločin chápán jako soukromá záležitost mezi viníkem a poškozeným, kterou si vypořádají svépomocí (soukromá msta, vykoupení z krevní msty, tzv. *příhlavní peníze*, předchůdce narovnání ...)
  - *středověk* - počátek **11. st.:**
    - „ ... úsilí zapojit do trestní justice světskou moc se neseťkává v našich zemích s žádoucí odezvou ...“
  - průběh **12. st.:**
    - „ ... stát si přisvojil trestní monopol a tím i plnou odpovědnost za výsledky trestní politiky ...“
  - druhá ½ **13. a 14. st.:**
    - „zejm. ve střední Evropě se prosazuje veřejný zájem na potrestání pachatelů kriminálních deliktů, zejm. penězokazectví, žhářství, loupeží ...“

Literatura: *Válková, H., Sotolář, A. Restorativní justice – trestní politika pro 21. století? Trestní právo, č. 1/2000, str. 5 a násl.*

Podstata trestních sankcí v širším smyslu a školy trestního práva:

- Klasická ŠTP: 2. ½ 18. – 1. ½ 19. st. Beccaria, Feurbach, Bentham
  - důraz na filozofický *indeterminismus*, svobodu vůle, „mrvní odpovědnost“ ...
  - důraz na trestněprávní dogmatiku (zločin a jemu **úměrný odplatný trest ...**)
  - osoba pachatele je „upozaděna“, malý zájem o „nemocného“ (tj. pachatele), velký zájem o „nemoci“ (, trestné činy ...)
  - **paradoxy** KŠTP – **absolutní** t. trestu (trestá se, **PROTOŽE** bylo spácháno zlo):
    - Beccaria – je lepší zločinu předcházet než jej trestat ...
    - Feurbach – pohrůžka trestem jako základ teorie psychologického donucení (odstrašení) pachatelů od páchání deliktů ...
    - Bentham - negace požitků ze zločinu sníží kriminalitu ...
- ... ač zařazení mezi klasiky, nebyla jim cizí myšlenka prevence zločinnosti, typická pro Pozitivistickou ŠTP - **relativní** t. trestu (trestá se, **ABY** nebylo /s/pácháno zlo)

- Pozitivistická ŠTP: 2. ½ 19. - 20. st., Lombrosso, Ferri, Garofalo
    - důraz na filozofický *determinismus*, „právní (trestní) odpovědnost“ ...
    - zájem o osobu pachatele, snaha **omezit kriminalitu**, nejen ukládat kruté tresty ...
    - důraz na škálu **preventivních opatření** (zabezpečovací opatření ... předchůdce ochranných opatření), **aby** nebylo pácháno ...
    - **F. von Liszt: Marburský program (1882)**
      - paradoxy KŠTP, tj. střet absolutní a relativní teorie trestu, přesvědčivě vysvětlil jako **domnělý** rozpor, když si položil následující otázky:
        - „Plavu, **protože** jsem spadl do vody, nebo **abych** se neutopil?“
        - „Beru léky, **protože** jsem onemocněl, nebo **abych** se vyléčil?“
- TRESTÁME, PROTOŽE BYLY SPÁCHÁNY TČ-y, NEBO ABY PÁCHÁNY NEBYLY?**

Literatura: *Kratochvíl, V. Trestní právo (opět) na přelomu? Justičná revue, LV, 2003, 1, str. 197–210.*

Současné názory na pojem, podstatu a systém trestních sankcí v širším smyslu

Teorie trestání:

- **absolutní/retributivní** (punitur, quia peccatum est), povaha TČ = trest
- **relativní/utilitární** (punitur, ne peccetur), osobnost pachatele TČ = trest
- **smíšené** (konvergence obou předcházejících přístupů, zdůrazňující jejich pozitiva a redukující jejich negativa, daná jednostrannou povahou jedné či druhé teorie, viz výše otázky kladené F. von Lisztem a nevyslovené, ale zřejmé odpovědi na ně):
  - de lege lata - ČR: zásada přiměřenosti tr. sankcí – t. smíšená
  - tresty: 38/1, 39/1, 2 TrZ
  - ochranná opatření: 96/1 TrZ

Soustavy trestních sankcí:

- **dualismus** = TRESTY + OCHRANNÁ OPATŘENÍ („dvoukolejný“, duální systém trestních sankcí)
- de lege lata – ČR- 36: T + OO; tresty: 39 a násl., ochranná opatření: 98 a násl.
- **monismus** = JEDINÁ TRESTNÍ SANKCE mající atributy trestu a ochranného opatření ...
- de lege lata má částečně rysy monistické sankce POUZE 80/1 (vyhoštění: ... vyžaduje-li to bezpečnost lidí nebo majetku anebo jiný obecný zájem ...)

retributivní koncept trestní justice:

zločin = újma způsobená **státu**, konflikt mezi pachatelem a státem ...

trest = způsobení újmy pachateli jako prostředek potrestání ...

restorativní koncept trestní justice:

zločin = újma způsobená **poškozenému**, konflikt mezi pachatelem a poškozeným, obětí ...

trest = restituce jako prostředek obnovy a nápravy mezi oběma stranami ...

Literatura: *Válková, H., Sotolář, A.* Restorativní justice – trestní politika pro 21. století? Trestní právo, č. 1/2000, str. 6 a násl.

System trestních sankcí v širším smyslu de lege lata

- **podstata** systému =
  - konzistentní množina sankcí vyjadřující její základní **konstanty**:
    - teorie trestání**: „ ... oko za oko ...“ (ius talionis) ...
    - soustava trestních sankcí**: „duální“, „monistická“
    - zásady trestání**: „ ... nullum crimen sine poena legali ...“
    - hodnoty zasažené sankcí**: „ ... uťatá ruka kapesnímu zloději ...“, „... majetek pachatele ...“
- **funkce** systému =
  - garantovat koncepční rozvoj a ochranu konzistence systému sankcí před náhodnými, tj. nesystémovými zásahy do něj ...

Druhy trestů a ochranných opatření, jejich odlišení:

– Trest (T)

- Právní následek TČ - x – odlišovat od „následku“ jako znaku objektivní stránky TČ ...
- Prostředek dosažení účelu TrZ, zásada účelnosti trestů ...
- Sleduje účel uvedený v 39/1, 58/1, 59/1 TrZ ... (zabránit..., napravit, vychovat..., tím působit výchovně na ostatní ve společnosti; znamená újmu pro pachatele, 38/2 TrZ...)
- Obsahuje negativní hodnocení pachatele a jeho TČ ...
- Ukládaný výlučně soudem na dobu určitou, s ohledem na povahu a závažnost TČ a poměry pachatele, 38/1 TrZ ...
- Výkon trestu je vynutitelný státní mocí ... ZVTOS...

– Ochranné opatření (OO)

- Právní následek TČ nebo ČJT ...
- Prostředek dosažení účelu TrZ, 96/2 TrZ ...
- Ukládaný výlučně soudem, zpravidla na dobu neurčitou, s ohledem na povahu a závažnost pachatelova činu a na nebezpečí, které od pachatele v budoucnu hrozí, jakož i s přihlédnutím k osobě pachatele a jeho poměrům, 96/1 TrZ ...
- Výkon ochranného opatření je vynutitelný státní mocí ... výkon PAL OL, ZV

– Odlišné znaky T + OO

- OO je právní následek ... i ČJT ...
- OO **neobsahuje negativní mravní hodnocení** pachatele a jeho činu ...
- OO se **neukládá na dobu určitou** ... (s výjimkou OL /2 léta/ a OV /18-19/)
- OO se **ukládá i s ohledem na nebezpečí, které od pachatele v budoucnu hrozí**

Opatření ukládaná mladistvým (odlišení od T + OO pro dospělé)

– Účel opatření (9/1 ZSM):

- sociální a duševní rozvoj mladistvého
- ochrana mladistvého před škodlivými vlivy
- předcházení dalšímu páčání provinění

– Druhy opatření (10 ZSM):

- výchovná (např. dohled probačního úředníka ...)
- ochranná (např. ochranná výchova ...)
- trestní (např. odnětí svobody nepodmíněné ...)

– *Odlišení opatření ukládaných mladistvým od T + OO ukládaných dospělým:*

- v účelu: 9, 15/3, 4, 21/1, 24/2 ZSM

= **ZSM klade důraz na individuální (re)integraci, ochranu a prevenci ve vztahu k „provinilci“ ...**

- v druzích: 10, 21 ZSM –X- 52, 98 TrZ

= **ZSM nabízí širší škálu opatření /výchovná, ochranná/, jimiž lze působit na „provinilce“, zároveň *zakazuje* některá trestní opatření /propadnutí majetku, zákaz pobytu/**

ÚČEL TRESTU ...

VNITŘNÍ STRUKTURA a LOGIKA zrušeného 23 tr. zák.

celkový - konečný cíl trestu:

ochrana společnosti před:

- *dospělými* pachateli trestných činů a
- *mladistvými* pachateli provinění

dílčí - prostředěčné cíle trestu:

IND. represe: znemožnit odsouzenému další trestnou činnost:

- individuální **zabraňující** represe (PV..., PNH, ZC, NEPOTOS, VyH) -zákazy, příkazy...

tzv. „minimální“ program trestu (odlišovat od minimálního programu zacházení - 37 ŘVTOS)

IND. prevence: výchovou upevnit pozitivní postoje a návyky:

- individuální **preventivní** represe (**povinné** složky vnitřního řádu věznice /pořádek a kázeň/ a programu zacházení /pracovat/) - zákazy, příkazy
- individuální **pozitivní** prevence (**dobrovolné** složky programu zacházení /pracovní terapie, vzdělávání/) - motivační působení

IND. rep. + IND. prev. = prostředek („...tím...“)

GEN. prevence: působit výchovně i na ostatní...:

- *negativně, tj. odstrašením...*

- *zejména pozitivně, tj. formováním žádoucího právního vědomí...*

ÚČEL TRESTU a ÚČEL TrZ de lege lata

... nutno dovozovat z různých ustanovení TrZ: 39/1, 58/1, 59/1
(zejm. možnost nápravy pachatele ...)

EXEMPLÁRNÍ TREST

konečný cíl exemplárního trestu:

GENERÁLNÍ PREVENCE, tj.

ochrana společnosti *odstrašením* možných pachatelů
trestných činů a provinění

dílčí – *prostředkový* cíl exemplárního trestu:

INDIVIDUÁLNÍ *neadekvátní* REPRESE:

znemožnit odsouzenému další trestnou činnost:

- *individuální zabraňující represe* (PV..., PNH, ZČ, NEPOTOS, VyH) –
zákazy, příkazy
- *individuální preventivní represe* (povinné složky vnitřního řádu
věznice /pořádek a kázeň/ a programu zacházení /pracovat/) –
zákazy, příkazy
- *zeslabená (eliminovaná) individuální pozitivní prevence* (dobrovolné
složky programu zacházení /pracovní terapie, vzdělávání/) –
motivační působení

INDIVIDUÁLNÍ *neadekvátní* REPRESE = prostředek

GEN. Prev.: působit i na ostatní...:

– *negativně, tj. odstrašením...*

- *exemplární trest je i de lege lata v rozporu s 38/1, 39/1, 2 TrZ*